

MAGYAR PÁSZTORMŰVÉSZET

Az Officina jól ismert sorozatában legutóbb kis könyv jelent meg a pásztorművésztről Domanovszky György összefoglalásában, a szokott méretben, 35 lapon, 32 képpel. Az ilyen terjedelmű könyvecske természetesen nem alkalmas arra, hogy egy tárgykörrel teljes képet nyújtson, legfeljebb ízelítőt adhat az anyagból és röviden összefoglalhatja a tudomány legfontosabb megállapításait. Mégis lehet nagyon hasznos az ilyen rövid összefoglalás is, ha kellő érzékkel tudja kiválogatni a legjellemzőbb vonásokat, rövid, világos szövegbe tudja összesűriteni a legfontosabb eredményeket és etalálja azt a helyes irányt, amelyben a kevés is az egészet képviseli. Természetesen ez nem könnyű feladat és csak az képes rá, aki tisztában van az egész anyaggal s a tudományos kérdések minden részletével, mert ha nem is lehet ezekbe a problémákba belemélyedni, de a felszínen is érezni kell, hogy ezek a problémák vannak s az érdeklődést irántuk fel kell kelteni. Legalább a helyes irányt kell megadni az ilyen kis kompendiumnak, ha nem is mutat többet az első lépéseknél a helyes úton a tudomány mélyebb megismerése felé.

Kérdés már most, hogy ez a könyvecske alkalmas-e arra, hogy a pásztorművészet anyagát és tudományos irodalmát méltóképpen képviselje?

A könyv képeinek végiglapozása után az az első benyomásunk, hogy az anyag nem olyan mutatós, mint vártuk. Éspedig nemcsak azért, mert a képek annyira sötétek, hogy sokszor a díszítmények kivehetetlenné válnak, hanem mert a kiválasztott példák sem mindig a legszerencsésebbek. Népművészeti kiadványainkhoz szokott szemünknek az itt kapott kép kissé szegényes, sok példa messze alatta marad népművészetünk legmagasabb színvonalának. Annál inkább kifogásolható ez, mert nem terjedelmes összefoglalásról van szó, amelyben kiváló és átlag egyaránt helyet kell hogy kapjon, hogy a népművészet teljes egészét mutassa be; itt a szűkreszabott terjedelem parancsolóan előírja, hogy csak reprezentatív kiadványra gondolhatunk válogatott anyaggal. S reprezentatív kiadványnál közölt anyag újra kiadásától sem kell húzódoznunk, ha az a legmegfelelőbb. Bár valószínű, hogy kis utánjárással az eddigi ismeretlen anyagból is lehetne közölni minden igényt kielégítő példákat is.

Indokolhatná a kevésbé „szép” példák közlését az is, ha valami stílus-sajátság, néprajzi érdekesség bemutatására volna alkalmas. Ilyesmire azonban nem találtunk utalást a szövegben.

De nem képviseli a pásztorművészetet kielégítően ez a képanyag már elosztásának arányában sem. Nincs például képviselve az egész erdélyi pásztorművészet egyetlen képével sem, pedig annak külön stíluszajátságairól a szöveg megemlékezik, ugyanakkor csak Somogy megyéből 18 kép származik s ez még akkor is helytelen, ha az előbbi terület jóval szegényebb az utóbbihoz képest pásztorművészetében. S ha egy tárgyból, pl. szarusótartóból három példány kerül közlésre, ezt is lehetett volna különböző helyekről összegyűjteni a területi különbségek kiemelésére.

Még feltűnőbb a tárgycsoportok közti aránytalanság. A bőrmunkát csak azok a karikások képviselik, melyeknek épp a bőrfonását nem lehet a fényképen látni, de nincs egyetlen pásztorkészség sem, az erszény-késtkak-acélnak az a díszes együttese, mely annyira jellemző darabja a pásztor életének és művészetének; nincs egyetlen példa a lószőrfonásra sem, viszont két tábla hét faragókést mutat be, 2 tábla négy csontláncot, helyet kapott egy elég jelentéktelen álló-tükör is abban a szűkreszabott anyagban, mely úgyis a legnagyobb fej-törést okozhatja annak, aki bele akarja süriteni mindazt a szépséget és sokféleséget, amit a pásztorművészet jelent.

A magyarázó szövegben is érezzük az aránynak hiányát, ami hiányossá teszi azt a képet, amit itt a tudomány állásáról, problémáiról nyerünk. Nem várjuk el ilyen rövid összefoglalástól, hogy a pásztorélettel, különösen a szilaj pásztorsággal megismertessen, sem a nevezetes faragó-pásztorok bemutatását nem kívántuk volna, különösen minthogy úgy sem kap benne olyasvalamit az olvasó, amiből a pásztor művészkedését, a művészetnek a pásztoréletben való jelentőségét jobban megértené. Nevek és munkák felsorolását képre való hivatkozás nélkül nem tudja mihez kapcsolni.

Ezek helyett s az itt-ott előforduló ismétléseket megtakarítva mód lett volna tárgyalni a pásztorművészet esztétikai problémáit is, amire egyáltalán nem került sor. Anyagok, eljárásmodok, témák ismertetése és tájak szerint való elkülönítése kap csak helyet s amit itt hallunk, az nagyjából nem is kifogásolható (csak talán azt az állítást tartjuk kocká-

zatosnak, mely a teljes plasztikájú faragást megtagadja az Alföld pásztorágától, ismervé azokat a remek lötejes tamburákat, melyeket a debreceni múzeumból hozoltek. Vidéki műzeumok átvizsgálása még sok meglepetést hozhat.) De semmirele összefoglalás nem lehet teljes, amely nem megy bele a dísztmények esztétikai elemzésébe, érintetlenül hagy olyan problémákat, mint a stízüzés, a térkitöltés, a kompozíció szelleme, a technikai készség elemzése, mindez mintakon, néprajzi problémákat, mint a népművészet egyéb ágaival való összefüggések, motívum-eredet, bizonyos motívumok jelentősége stb.

De nagyon érezzük a hiányát az utalásnak is, a képre való hivatkozásnak akkor, mikor valami állítást olvasunk stílussal, motívummal kapcsolatban. (Csak a tárgyak szerint való csoportosításnál jelennek meg a megfelelő képek számai), Annál inkább, minthogy néha maga a szöveg sem mondja meg, hogy miben áll az az „új utakra való áttérés”, „átalakulás” a pásztorművészetben, amit általánosságban említ. Még jobban hiányzik a legfontosabb irodalom rövid felsorolása. Itt kaphatott volna az érdeklődő további útbaigazítást, a szöveg pedig az állításokhoz bizonyítást. Így csak az általánosság bizonyítatlan levegőjében érezzük magunkat s ebben a tekintetben ez a könyv sajnos nem áll egyedül.

Pedig a korábbi néprajzi irodalom a népművészet anyagának feltárásában, problémái tisztázásában olyan eredményeket ért el, amelyek ezt az általánosságot, ezt a bizonytalanságot egyáltalán nem teszik indokolttá. Viski, Györfly tanulmányai konkrétak, világosak, állításait mindig tényekkel, példákkal igazolják, annak ellenére, hogy ők bátran belebocsátkoznak az elvontabb kérdések tárgyalásába is. Motívumok eredete, stílusok jellemzése, esztétikai, néplélektani elemzése náluk tárgyalta probléma, melynek megoldása mindig tényeken alapul. Az ő munkájukban mindig azt érezzük, hogy még többet is tudnának mondani, ha terük engedné. Náluk a tudás előre meglevő alap, melyből az adott keretek közé annyi jut, amennyi belefér. Az utódoknál a megadott keretet érezzük elsődlegesnek, melyhez a tudás másodlagosan kerül s nem mindig tölti ki a kereteket. Ebben az újabb népművészeti könyvek jelentős része megegyezik. Gondoljunk csak Ortutay nagy „Népművészetének” emlékeztetés esetére. Ott is az általánosságnak ez a bizonyítatlan létköre uralkodik, határozatlan állítások, illusztrációk, utalás nélkül, de itt még meg is tetézte hibák és tévedések sorozatával s ami megmarkolható tény, az az elődök munkájából való. De sajnos az ő tudásuk anyaga mindig csak részleteiben kerül bele az utódok munkáiba, teljes egészében sohasem. Túl nagynek bizonyult volna, hogysem átvehető, feldolgozható legyen? Tény az, hogy népművészeti irodalmunkban törés állt be: nem arról a színvonalról folytatódik, ahol a régiek abba hagyták. S ez nem csak anyagismeretre vonatkozik, módszerrel, kritikával érzékkel sem állunk jobban. Népművészeti kérdések olyanforma kezelése, mint azt Lükő Gábornál tapasztaljuk, azt a kétséget támasztja bennünk, hogy nemzedékünk az anyagismeretnek viszonylag magasabb fokán sem bírja el a tudomány fegyelmét. Ha az ötletek csapongását nem követi az ellenőrzés kritikája, ha összehasonlításban megelégszünk avval, hogy két elem hasonlóságot észrevesszük, de nem törődünk avval a hasonlósággal, mely számtalan más elemhez kapcsolódik, ha tényeket kiemelünk egy állítás igazolására, de az ellenkező tényekről nem veszünk tudomást, ha előre elkészített elméletet húzunk rá a tényekre, vagy olyan következtetéseket vonunk le belőlük, melyek azokból egyáltalán nem következnek, akkor vége elődeink józan tudományának s az igazságok, a tisztázás, a világozság helyét mindenütt belepi a köd.

A tudományok történetében az a természetes, hogy minden nemzedék többet tud az előzőnél, mert az ő tudásukat készen kapja, már avval indul s ahhoz teszi hozzá a maga élete munkáját. A népművészet területén az a sajátos helyzet, hogy az elődök tudását az utódok nem akarják átvenni. Az egyik leszűkíti mondanivalóját ismereteihez, a másik szűkítés nélküli feladatra vállalkozik s hibát hibára halmoz, a harmadik többet akar adni mindenkinél s végképp elrúgja maga alól a tudomány biztos talaját.

Pedig tennivaló lenne még elég: népművészetünk anyagát a művészettörténeti anyaggal összehasonlítva végigrostálni; a szomszédnépekkel való részletes összehasonlításból megállapítani a lélektani, izlésbeli különbségeket, egyúttal a kölcsönhatásokat, a kultúráramlatokat is. Ehhez jönne a legnagyobb feladat, az összehasonlítás keleti rokonnépeink élő művészetével és a régészet holt anyagával, valódi ősi hagyományaink megállapítása. S a történeti vizsgálat mellett a gyűjtés új módszereivel kutatni a népművészet jelenségeit az életben, jelentőségét, lélektani hátterét, változásának törvényszerűségeit. Mindebből kialakulna a népművészet teljes történeti, esztétikai és lélektani magyarázata. Feladatnak oly nagy, hogy még az elődök felhalmozott tudásának teljes birtokában is csak sok fáradság vállalásával tudná megoldani az új nemzedék. De csak akkor, ha azt tenné, amit a régiek, akik életüket rászánták a munkára s mikor a munkának eredményei mutatkoztak, akkor közölték könyvekben. Nekünk is ezt a sorrendet kell szem előtt tartanunk: előbb kutatni s csak aztán könyveket írni.

VARGYAS LAJOS